

6734

Високому Вадимову
Добродієві
Українська Народна Республіка.

Гадникови О. Кулачновському

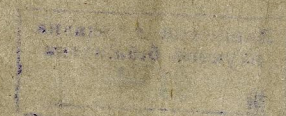
Василь Пачовський в.з.

Автор в.з.

КУБАНЬ і УКРАЇНА

ЦІНА 6 ГРИВЕНЬ.

Лит. смис. в.з. 1949 р.

Винниця на Поділлі 1919 р.

Видання Міністерства Преси й Пропаганди — Ч. 187.

T3(RYM)4
+T3(RYM)5

201

06 10
Дир. спис.
у ст. Виг.
1949 р.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

1. Кубань і Україна.

Гей ви Запорожці, гей ви молодці,
Та деж ваші рушніці?
— Ой наші рушніці у пана у світлиці,
Самі ми в темниці!...

Було колись:

Запорожжя і Україна — як чоловік і жінка!

Чоловік і жінка — то найліпша спілка, кажуть люди — як одво другому годить, то у хаті гаразд і достаток. Така то спілка була в давні часи Гетьманщина й Запорожжя. *Гетьманщина* всій Україні булава — себто *голова*, а на *Запоріжжі* — її серце! Як вони у єдності та у злагоді зі собою, як обое узялись за руки — то вже нехай устоїть проти них, хто хоче! Скоріше воду в Дніпрі зупиниш, як їх переможеш!

Двісті літ стояла Україна у боротьбі з трьома ворогами, і все неприятеля під ноги топтала. А все поки була згода поміж Гетьманщиною і Запорожжям — та тільки тоді стала знемагати, як піднялись свари та чвари поміж собою. Як голова стала тягнути в один бік, а серце в другий — оттоді почалося горе на Україні. Сказано: згода дім будує, незгода руйнує!

Та все таки доки серце б'ється, поти живе людина, хоч і голова знемагає. Так Україна поти жила — поки було Запорожжя. Аж вилетіла бомба з московського поля тай посеред Січи впала! Ой хоч пропало славне Запорожжя та не пропала слава!

І справді слава не пропала, жила вона поміж нами, леліана в піснях і думках, мережана сльозами нашого горя, овіяна думками нашої неволі. Ціле століття не було знаку по нас на світі, не було України! Аж ось повіяв буйний вітер і піднялася бистра хвиля визволення народів—і Україна встала з могили! Встала ясна, лискуча, чиста, обновлена — і дивиться кругом, хто стане за неї!

Станула за неї інтелігенція українська, станула за неї вся Галичина як один муж, стає за неї частинами народ з Наддніпрянщини, тільки ще вагається, чия сила буде. Тому й до Дніпра звертається Україна і питає:

Де то наші діти ділись, де вони гуляють?

Де поділись Запорожці? Якби вони встали тай підняли увесь народ за Україну, тоді нам не боятись ні хмари, ні грому, ні всякого болота, хоч—греблі гати, хоч мости мости, народ — стихія, як вода, усюди прорветься!

Та кудиж його тих Запорожців шукати? Зруйнували Запорожжя, а ось його треба! Розлетілись Запорожці, мов птахи в повітрі. Розсипались вони од Дунаю до Кубані—річки тай засіяли всі поля над Чорним морем своїми кістками! А хіба з тих костей не виросло лицарство—*Кубанське військо*, кість від кости, кров із крові потомків Запорожської Січі? Кожен з них парень, високий як ясень, смілий як орел, а гарний як іскра! Хіба ж нема кому знов за волю України одностайно стати?!

Зійди увесь світ широкий, де почувеш ти таких славних пісень про Січ, та про волю? Де налічиш ти стільки козаків на вороних конях, де побачиш ти нарід од малого до великого все на поготові до бою в кожній порі і годині—як не на Кубані?!

Гей гей, як нема краю тихому Дунаю, так козацькому

роду нема переводу! Двадцять років тому до війни ставало з Кубані 33 кінних полки, дві сотні конвоїв, дві сотні кубанської дивізії, 14 пластунських баталіонів, 5 кінних батарей... а нині чи не вдвоє більше!

А як затрублять труби до походу, виступає зі станиць поперх 50.000 козаків, а всі шатко, при оружю, на конях, горді та пишні, сказано, лицарі славні та явні на увесь світ широкий! Пишна ж Кубань по батьках із Запорожжя, як орля по орлові!

А на війну йдуть, як на весілля. Як Спартанці колишні! Як виступають у похід зі станиць, то дівчата їх провожають у весільнім убранню та й співають їм пісень весільних до походу. — А козаки як зберуться, відповідають їм піснями давніми про славу давньої Запорожської Січі! Оттак там ще сьогодні як пісень заведуть, то про славу України всі гори гудуть!

І хтож це як не Кубанці не посрамили козацької слави у ганебній для Росії японській війні, коли їх покликано: рубайте мечем голови з плечей, а решту тоніть водою!? І хтож се, як не Кубанці в'їхали 1914 року до Львова, города князя Льва, з українською піснею на устах, що до його не зміг в'їхати ні Хмельницький, ні Дорошенко, ні славна галицька армія, що за свою волю з цілим світом б'ється? Комуж це, як не Кубанцям — за Україну одностайно з Галичанами стати, Україні волю добувати та славу довічну написати на своє горде чоло?!

Що колись була Гетьманщина і Запорожжя, те зараз Українська Народня Республіка в Києві та Кубанська Республіка в Катеринодарі! *Одної крові, одноєї кості одноєї матері діти!* Історія вчить їх, що коли вони разом одностайно ставали — Гетьманщина і Запорожжя, то вже не

встояв проти них ні Лях, ні Турок, ні Московщина, хіба аж всі три побралися за руки! Між трьома ворогами не устояла Україна в XVII столітті, бо як один помагав, то два били двома сторонами! Та у тім бою хоч полягла козацька голова, та не пропала козацька слава!

А тож тепер встає Україна нова, свіжа, у світі, що пише право самовизначення кожному народові, — то вже тепер її не одоліти! Тільки *всім дітям одностайно стати*: від заходу Галичани, від сходу Кубанці, як два крила підіймуть орлові України, то він не побоїться стати проти цілого світу! Як одностайно стануть, скоріше воду в Дніпрі зупиниш, як переможеш Україну на її степах широких!

Давай, браття, прочитаєм *історію батьків наших*, і будем знати, як до бою встати, щоби не пропала військова справа України і всіх неприятелів під ноги потоптала. Бо саме тепер настала година велика, якої не смієм втратити! Щоб нас не прокляли онуки, як батьків нерозумних, кожен, хто сильний і дужий мусить писати віщі слова своєю кров'ю і залізом:

Встане Україна,
Світ правди засвітить —
І помоляться на волі
Невольничі діти!

2. Запорозжя — серце України.

Зажурилось Запорозжя, важка його доля,
Звилло поміж шуляками гніздо серед поля —
Тай зазвало всіх за волю одностайно стати,
Поміж трьома ворогами хату будувати:
В своїй хаті своя правда і сила і воля!

Хто з нас не знає слави запорожської Січі, що скинула з України ярмо польської неволі?! Прописана вона в

наших душах незримим пером піснями старинними, що їх нам від колиски матері співали!. Так пригадаєм тільки головні події, а вся минувшина стане перед нашими очима, як панорама.

Українці—народ давній, що має півторитисячну історію за собою. Мали ж вони *свою велику державу*, найбільшу за всі народи у східній Європі. Їхня столиця — Київ, де сидів великий князь на золотокваному престолі—був город найкращий після Царгороду*) в Європі. Багата їх земля, така багата, що хто її мав—той був пан цілого сходу. Тимто перлися на ту землю чергою всі народи, аж вкінці прийшла Польща зі своїх пісків та болот і принесла нам своє пекло на Україну.

Хто його не знає, того пекла?! Пером його не списати, хіба в пісні проспівати: Ішли Ляхи на три шляхи, а Татари на чотири, цілу землю запалили, зажурилась Україна, що ніде прожити! Аж з'явився на Україні козак Дмитро Байда князь Вишневецький! В половині XVI століття заснував на Хортиці за порогами на Дніпрі фортецю, де повстала славна *Січ Запорозьська*.

До тої Січи збігалися втікачі з цілої України, утікаючи перед ляхською неволею. Як з під землі виросла сила України проти Татарів, Польщі, — утворила військовий орден, або братство, готове стати за правду і волю. Хто умів прочитати «Отче наш» і згодився боронити православу віру та підлягати військовому порядку (дисципліні) Січі—був прийнятий до товариства. Там були всі рівні, жили курінями, без жіноцтва, вибирали собі старшину і в поході начальний старшина, себто кошовий, мав право життя і смерті!

*) Царгород—Костянтинополь

Спершу воювала Січ Запорожська тільки бусурменів, себто Татарів і Турків. На початку XVI століття шуміло Чорне море від козацьких пісень, що пливли на човнах Турків воювати. Вони добували міста на побережжю Малої Азії, визволяли невольників з ясиру (з полону) і обкурили мушкетним димом мури Царгороду в очах самого султана.

Тоді перевів ім військову організацію Петро Конашевич Сагайдачний, вписав ціле військо запорожське у Київське церковне братство і поставив йому ціль: боронити віру кістями і кровю! Бо тоді Поляки завели унію в церкві і православну віру під ноги топтали. А тоді віра, було те, що сьогодні українська мова. Хто зрікся віри—ставав Поляком і зрікався свого народу!

З того часу Запорожська Січ стала ідейним центром України проти шляхецько-польських порядків на Україні. На Запоріжжі організуються всі *повстання проти Польщі* під проводом гетьманів, вибраних Січовим товариством. Повстання Жмайла в 1625 р., Тараса Трясила в 1630 р., Сулими в 1635 р., Павлюка в 1637 р., Остряниці і Гуні в 1637 р. вийшли із Запорожжя. Хоч всі ці повстання Поляки задавили, та біглеці з повстання спасаються на Запорожжі і Січ остала все нецобіджена мимо всіх побід Поляків.

Даремні були спроби Поляків відгородити Запорожжя від України,—построїли вони фортецю Кодак 1635 р., та Сулима знищив її і зарівняв землею. Хоч за три роки Поляки знов її відбудували—то змело її велике повстання Богдана Хмельницького разом з польським пануванням на віки! Ця *доба героїської боротьби* Запорожжя з Польщею за волю України закінчилася величавим народнім рухом під проводом Богдана, який рішив долю східної Європи.

Українці скинули польське панування і сотворили самостійну військову республіку під рукою гетьмана!

Все це сталося завдяки тому, що гетьман з городовими казаками і Запорожжя з Запорожцями творили одно військо, один табір, один вал проти спільного ворога. Сказано, всі одностойно стали і довершили великого діла: сотворили наново нашу державу і стали господарями на своїй землі! І тоді народ заспівав в один голос:

Та не має лучче та не має краще,
Як у нас на Бкраїні!

3. У народі звада—ворогам відрада.

Зажурилась Україна тай на пожирині,
Гозшарпали її землі на дві половині —
Похилилось Запорожжя у низ головою.
Сюди гляне, туди гляне—тече кров рікою!

Та від Періяславської угоди 1654 року з Московщиною повернулась наша єдність у велику зваду. Московщина зразу одну гадку про нас мала: „Дай Боже вам побитися а нам поживиться“! Тому зараз після смерти Богдана Хмельницького роз'єднала вона Гетьманщину з Запорожжям. Так спізнала вона, що Січ є серцем маси українського народу—то й притягнула її до себе тим, що обіцяла уйматися за рівність і права люду проти гетьманської старшини. Настала у Січі доба *Сірка отамана—доба ворогування Січи з Гетьманщиною.*

Огаман Сірко був великий воївник, та ледачий політик. Він сказав собі: наша мати—війна з бусурменами, наша сестра--гостра шаблюка і туди повів ціле Запорожжя. А гетьман і старшина в Гетьманщині спізнали, що так Польща, як і Московщина дружбу з нами ручать, а

за нами кайданами стучать! Гетьманщина боронила самостійної України, а Сірко підрізував її, бунтуючи масу, що у Москві добра сподівалась. Таким родом Сірко з Запорожжям став оруддям в руках Московщини і Польщі проти самостійної України.

Як Виговський творив велике князівство Українське у згоді з поляками, Сірко з Запорожжям підпер повстання Пушкаря. Виговський побив Пушкаря — Сірко з Запорожжям звалив Виговського і підняв Юрка Хмельницького. Як Юрко Хмельницький відступив від Московщини і пішов слідами Виговського в обороні самостійної України, Сірко з Запорожжям видвигнув Івана Брюховецького, що запродав Україну Московщині з кровю і кістями.

І тоді Московщина з Польщею узялися за руки і *перший раз розділили між себе Україну*: Польща взяла Правобережжя, Московщина Лівобережжя на основі Андрусівського договору 1667 року.

Та проти того поділу підняв прапори єдності України гетьман Дорошенко і піднялося народне повстання проти Брюховецького. Тоді Сірко з Запорожжям перейшов на сторону Дорошенка. Та *Дорошенко*, щоби проти Московщини і Польщі війну починати, мусів замирити з третім ворогом України, себ-то з *Туреччиною*, яка обіцяла поставити *самостійну Україну*.

Турецький султан Магомет побив з Дорошенком Польщу, віддав Дорошенкові Правобережжя і готовився до війни з Московщиною. А тоді Польща і Московщина намовили Сірка і Запорожжя напасти на Крим і вирізати в пень бусурмен Татарів, союзників Дорошенка і султана. Запорожжя підіймало проти Дорошенка чергою на гетьман-

ство Суховієнка, Ханенка, Юрія Хмельницького і підірвало силу Дорошенка.

А як Запорожці зруйнували Крим, султан одвернувся од Дорошенка і замість іти на Московщину, зруйнував Правобережжя. Дорошенко впав — а всі три вороги України: Польща, Московщина і Туреччина *розділили другий раз Україну* між себе у Бакчисарайськім договорі 1686 р.

От до чого довела політика суперечки Запорожжя з Гетьманщиною за славного Сірка отамана. Хоч він помер тоді, та він дав напрям політиці Запорожської Січі на тридцять років. Аж до битви під Полтавою Січ виступала проти Гетьманщини, а Гетьманщина мусіла держатися Московщини руками і ногами. Проти Бакчисарайського договору підняв козацтво Семен Палій на Правобережжі, і гетьман Мазепа на Лівобережжі.

За Палієм стануло Запорожжя, та знов почалася звада між Палієм і Мазепою. Мазепа усунув Палія і з'єднав Україну під одною булавою, та Запорожжя підняло проти Мазепи повстання під проводом Петрика. Мазепа мусів знов годити Московщині і не встиг приготувати Україну до визвольного повстання проти Московщини, яке задумав в союзі зі Шведами. *Роз'єднана Україна* на два табори не знала куди стати у великій хвилі, як *під Полтавою* рішалась її доля.

Тільки *Запорожжя* з Костем Гордієнком на чолі *врятувало честь України*, станувши під Полтавою як один муж по стороні Мазепи. Для великого діла забуло давні свари і рахунки з Гетьманом і одностайно стануло до бою проти Московщини за волю України. Та се було вже за пізно! Народ не станув за Мазепою і Шведами — і цар Петро переміг Шведів і поневолив Україну, як самостійну

республіку. Цар зруйнував Запорозжя 26 травня 1709 р., щоби з вільної України і сліду не стало і оголосив себе «імператором всеї Росії».

Так покінчила друга доба історії Запорозької Січі. Уступаючись за слушні права люду проти Гетьманщини стало Запорозжя орудям в руках ворогів проти Самостійної України і довело до руїни українську державність серед українського народу. За сварами та чварами між Гетьманщиною і Запорозжям не збагнув народ, куди йому стати і опустил руки тоді, як треба було одностайно стати проти ненаситного царя Петра, що розіпняв на хресті нашу Україну.

Тай од Києва до Питера мостили мости,
Мостили мости козацькі кости.
Із города із Глухова усі дзвони дзвонять,
Козаченьків з України на линію гонять!
Що передні йдуть — все холості,
А середні йдуть — все жонаті,
А позаду йдуть — старики старі.
Що передні йдуть — пісню співають,
А середні йдуть — плачуть, ридають,
А діди старі — усіх розважають...

4. Нова Січ — нова дорога.

Ой деж ваші, славні запорожці
Золоті пістолі?
— „Наші пістолі в царя на престолі,
А ми у неволі!“

Дня 26 травня 1709 зруйнував цар Петро Січ Запорозьку на Чортомлику, де вона була від 1652—1709 р. Взято її підступом і зрадою Галагана, що підступив з драгунами під Запорозжя. Генерал Яковлев закував визначніших запорожців у кайдани, деяких повішав і пустив трупами повішаних на поромі на пострах Україні. Усі ку-

ріні і церкву спалено, всі зимовники зрівняно з землею. Не пошановано і мертвих, вириго їх з могили; повикидали їх з домовин і рубали їм голови, між ними розрито і могилу Сірка отамана. Москалі ограбили все що можна було: гармати, мортири, гаківниці, рушниці, прапори, порох і припаси поживи, а з Січової церкви: царські врата, іконостас, дзвони, хрести, Євангелію, свічки, ладан і віск! Так знищено гніздо і серце вільної України з пімсти за те, що Запорозжці з Гордієнком встали за правду і волю.

По битві під Полтавою разом з Мазепою втікли Запорозжці і заснували Січ в Алешках на землі, що належала до Криму. Тут проістнувала *Алешківська Січ* до 1733 року. Та Січ записалася пропам'яткою в нашої історії конституцією *) Гордієнка, яку уложили Запорозжці з гетьманом Мазепою і королем Карлом для України. Це найкраща хартія вольностей, до якої додумались наші предки. Україна мала стати незалежною державою з гетьманом на чолі відповідальним перед парламентом виборним з по між народу.

Тимчасом цар Петро викрутився з нещасливої війни з турками на Пруті і *поділив третій раз* Україну з польським королем Августом, відступувши Польщі Правобережжя. Щойно підчас нової війни між Росією і Польщею за престол Августа III Росія віддала Запорозжцям землі в теперішній Катеринославській і Херсонській губернії за гетьманства Данила Апостола. Тим родом повстал *нова Січ* на річці Подпільній, де вона була від 1734 до 1775, себто до другого її зруйнування царницею Катериною.

Нова Січ займала територію, поділену на шість окру-

*) Конституція — основний закон про державний устрій. (Ред.).

гів, або паланок. Населення складалося з нежонатих козаків, що жили на Січі в 38 курінях з правом голосу у раді, і жонатих розселених по паланках з правом на військові почести. Крім сего по селах жили вільні селяне, які разом з жонатими козаками платили оплату «димове». Земля на якій сиділо військо, уважалася спільною власністю і підлягала що року переділові поміж курінями по жеребу. На Січі була церква Цокрови, а у паланках побудовано 16 церков — при кожній церкві була школа. Окрім військової служби населення займалося управою землі і торгівлею. Січ підлягала гетьманові, а по знесенню гетьманства «Генерал-Губернатору Малоросії», гр. Румянцеву.

Нова Січ під проводом кошового отамана Петра Кальнишевського дала *новий напрям* в історії українського народу. Вона звернула населення до *колонізації* українських степів, яка за одне століття з половиною розширила Україну до берегів Чорного моря. Не даром утворилася приказка: «Як був кошовий Лантух — не було чого всипати в лантух, а як став кошовим Кальниш, то з'явилися: палляниця, корж і книш». Кальнишевський став оселяти Запорожські землі виходцями з цілої України і на місце високої тирси захвилювали степи збіжжя. Це його довічна заслуга в історії записана золотими буквами, бо тим родом для України утворено підставу до великодержавного становища на сході Європи, яке вона займає і займатиме в будучині.

Що почала Нова Січ, те несвідомо допомогла довершити сама Росія своєю політикою: вона поселила Сербів на запорожських землях, розгромила з допомогою Січі Кримське ханство, а тоді зруйнувала Січ і розсіяла Запорожців від Дунаю по Кубань, переганяючи Січ з місця на місце.

Таким робом Україна захопила ціле північне побережжя Чорного моря.

Запорожці брали участь у всіх війнах Росії з бусурменами від 1736 до 1774 та не забували за Україну, що на Правобережжі стогнала під польським пануванням. *Із Запорожжя* виходив *рух селянства* проти Польщі, званий *Гайдамаччиною*. Гайдамаччина довела до масового повстання, званого *Коліївщиною* під проводом Запорожця Максима Залізняка, якого проголошено гетьманом на Правобережжі. Налякана Польща настрашила царицю Катерину самостійною Україною на цілій території і вони знов подали собі руки та задавили це повстання. Московщина спізнала, що серцем цього руху було Запоріжжя. Вона його вже не потребувала після розгрому Криму і порішила на сенаторській раді в Петрограді зруйнувати Запорожську Січ і роздати її землі московським панам.

Дня 5 червня 1775 року підступив генерал Текелій з 40.000 військом під Запорожжя, зайнявши попереду наланки. Під той час не було у Січі багато народу, звичайно, літком розійшлися Запорожці на роботу у своїх землях. Кошовий зібрав останню раду і вона хвилювалась як море, чи вдарити з своїх десяти гармат на Москву, чи *„іти до Текелія в гості“*.

А тимчасом облягли Січ, облягли москалі та усіма сторонами. Кругом церкви Січової караулом стали, священнику Володимиру тай служити не дали. Запорожські отамани, як орли літали, свого батька кошового низенько благали:

— Позволь, батьку отамане, нам на башті стати, невірному москалеві з плеч голову зняти! Москва стане лагерами, а ми курінями, Москва стане зі штиками, а ми з кулаками, щоби слава не пропала поміж козаками!

— „Не позволю, милі браття, Вам на башті стати, однакове християнство, грішно вигубляти!“

Уже ж вступила одна дивізія серед самсі Січі і взяла ж вона Січові гармати і наші здобичі. Пішла орда по курінях ружжя одірати, а московська вся старшина церкву обдирати. Брали срібло, брали злого, ще й воскові свічі — тай повезли кошового з писарями з Січі.

А отець Володимир піднявши хрест у гору, став Господа Бога благати: „Ой pozwоль Боже, Запорожцям від московської неволі втікати! Аж ось гукнув батько отаман Свиридо — тай пустились наші Запорожці через море дубами, аж оглянуться до старої Січі, умиваються сльозами“.

Та слізми горя не залічиш! *Пропало славне Запорожжя*, а кошового Кальнишевського заслано у Соловецький монастир на Біле море. Там його замуровано в льох без вікон без дверець — тільки маленькою щілиною подавано йому їсти. Тричі в рік вивозили його на світ, на Великдень, на Різдво і на Спаса — так він осліп, схуд там і сторнів як земля — та в тій неволі прожив ще 36 літ. Умер 1803 року на 112 році життя. А решту старшини замучено в других казематах.

А Запорожські землі цариця Катерина *розділила між своїх любовників і генералів*. Потемкин, Прозоровський і кн. Вяземський дістали по 100 тисяч десятин, а решту розібрали польські і московські пани. І та частина України застогнала під новими порядками, що принесло кріпацтво селянам, рекрутчину козакам і московську адміністрацію на Україну, що стала російською провінцією з самостійної держави.

Селяне сподівались від Москви захисту перед панами — дістали кріпацтво, козакі сподівались помочі в боротьбі

з Польщею — дістали московський лад, зріклися автономії за собо́лі і чини і стали дворянами з правом життя і смерти над народом, прикріпленим до землі, як худоба! І заспівав нарі́д розпучливу пісню — прокляття:

Катерино, суча дочко, що ти учинила?
Степ широкий, ирай веселий тай занастила!

5. **Перегін Запорожців над Чорним морем.**

Наступає чорна хмара
Тай дощик із неба,
Зруйнували Запоріжжя —
Буде колись треба!

Про те, кому Запоріжжя «буде колись треба» народ зложив казку, а в казці правда буває. Ось вам та казка, слухайте, будь ласка:

Обступила Москва Запоріжжя, а Січова Рада рішила піддатися. Аж виходить дід-кобзар віщий і каже:

— Не піддавайтесь, а то я прокляну вас!

— Шкода нашої крові — і цариці колись буде треба — закричали старі Запоріжці. І піддалися. А дід їх прокляв, щоб не мали крові. А сам пішов з бандурою і став співати над Дніпром. Як заспівав — Дніпро виступив із берегів і проглинув Запоріжжя.

Сіло Запоріжжя на дно — над ним стеля водяна грає, сонце світить та не гріє. І стали всі Запоріжці як тіни, ходять вони як безкровна отара, а крізь них видно кожну квітку. Так стало їм нудно в заперті — вони до діда, що їх прокляв:

— Пусти діду, Україну, будувати!

— *У вас не має крові, то чим ви збудуєте Україну?* — каже дід-Кобзар віщий, з його очей хлинули сльози.

— Колиж вона буде?

— Як одпокутуєте гріх — із каменя бризне вам кров за рідний **Край** пролита!

І замінився в камінь. З його очей поплила водою керничка чиста, чиста як хрусталь. Сльози плывуть, а крові немає...

Сидять Запорожці над тою криничкою і ждуть *аж бризне кров за Рідний Край пролита*. Аж тоді — встане Запорожська Січ і збудує Україну.

Оце тобі казка, відгадай де маска, як до кінця прочитаєш і всю правду спізнаєш!...

Після зруйнування Січі полетіли на човнах Запорожці мов ті птахи по вітру шукати козачої долі. Осіли під Турком над Дунаєм, де мали свої старі порядки давньої Січі. Так повстала *Задунайська Січ*, яка проіснувала там до 1828 року.

Тимчасом 1787 року Московщина знов почала війну з Турками, то їй треба було війська такого, як були Запорожці. От і ще попереду зверталася до Запорожців над Дунаєм, щоби повертались, та вони відмовились.

— Ой пише москаль листи до кошового: Ідїть до нас жити, ой я дам землю та зробимо по Дністер границю!

— Ой Москалю, Москалю, сеж ти хочеш обманути, ой як підемо в твою землю, то будеш лоби голити!

Так Задунайські Запорожці одмовились, не йняли віри Москалеві. Тільки взялися за збирання Запорожців колишній запорожський писар Антін Головатий і двоє старшин Чепіга і Білий на самій Україні по хуторах. На ос-

нові „розрішення“ любимця цариці Катерини князя Грицька Потьомкіна. Таким чином утворено „військо вірних козаків“. 1787 зібралось воно і обібрало кошовим Сидора Білого, а писарем Головатого і пошикувалася в полки. Це військо помогало Москві у новій московсько-турецькій війні в рр. 1787—1791 під проводом князя Потьомкіна, який 1790 р. одержав титул „гетьмана чорноморського і катеринославського війська“. Те військо побито татарів, та город бусурменський Очаків спалило і за цю допомогу подаровано йому землі понад Чорним морем од Бугу до Дністра. Тому придано йому назву *Чорноморського війська*.

На цій землі поселилося 1759 родин (себто 5068 мужчин і 4414 жінок) в 25 поселеннях з резиденцією в Слободзеї. Та поки жив Потьомкін, поти трівала ласка цариці, а 1792 року у козаків одібрали землі між Бугом і Дністром, а оставили їм невеличкий *остров Тамань*. І жалувались козаки: старались ми землю собі заслужити, аби у вольности хоч віку дожити і служили ми вірно в полі і на морі, а тепер зістались вбогі, босі і голі! Та нічого було робити, діждалися від цариці за службу заплату, про яку зложили таку пісню:

Дарувала Катерина козакам лимани:
Ловіть хлопці рибу справляйте жупани!
Дарувала землю од Дністра до Богу
Аж по ту границу, Бендерську дорогу.
Дарувала, дарувала тай назад одняла,
І жалю-печалі козакам завдала,
А нашу землю на панів роздала.
А нас козаченьків на Кубань ріку загнала.
А ми ж, козаченьки там жить не скотіли,
Посідали на човники на Дунай махнули.
Тепер, хлопці, молим Бога за царицю небогу,
Що нам показала на Дунай дорогу!

Як бачимо одна частина чорноморців не згодилася їхати на Кубань і переїхала до Задунайської Січі. А друга часть пішла таки свободу понад Кубань річку займати, хоч сказано: свобода—лико і вода, треба було наново оселі будувати, кустарі обробляти, од ворогів на границі сторожу держати!

6. Кубанське військо.

Зажирились чорноморці
Що ніде прожити!
Гей, гей! Уселився вражий
москаль,

Виганяє з хати:
Ой годіж вам, чорноморці
Худобу плодити.
Гей, гей! Запрягайте воли в вози,
Йдуть на Кубань жити!

Ой і вийшли чорноморці
На круті гори,
Гей, гей! Тай глянули чорноморці
У чисте поле.
Ідуть, ідуть чорноморці —
Нараз ноги гнуться,
Гей, гей! А як глянуть у рідний
край,
З очей сльози лиються!

Року 1792 перейшли чорноморці на давню українську землю з княжих часів над річкою Кубань. Вона звалась за княжих часів *Тьмуторокань*—тут сидів князь Мстислав Хоробрий, син Володимира; і Ростислав внук Ярослав з синами Рюриком і Васильком, тай всякі другі ізгої, *) себто князі вигнані з батьківщини другими князями. Так тепер довелось запорожцям, як ізгоям з рідного краю тут поселитися.

Вони зайняли землю на 30.000 кв. верст і оснували город *Катеринодар* 1794 року тай утворили 40 курінних осель, яким дали назви свобід старої Запорожської Січі. Позволено їм відновити давній січовий устрій—військову

*) Княжі діти, що не мали спадщини у князівстві.

старшину, кіш і старі куріні; надано нові клейноди, дозволено судитися своїм судом і вільно промишляти всякими промислами. Всього зібралось їх 17.000 і вони дали початок українському заселенню Кубанщини. Першим кошовим був Харко Чепіга.

Цей склад доповнився опісля масовими поселеннями: 1808 р. поселилось там 500 бувших запорожців, що вернули з Турції, в рр. 1809—11, 1820—25 і 1845—50 переселилось з України поверх 100 тисяч люду. Адміністративно підлягали вони таврійському губернаторові, а внутрішніми ділами завідувало правительство зложене з отамана, судді і писаря. Вся територія ділилася на п'ять округів; кожен з них мав свою управу зложену з полковника, писаря, осаула і хорунжого.

Року 1797 одібрано чорноморському казачтву право вибирати собі кошового вільними голосами, а призначувано з гори наказних отаманів. В 1801 р. царь Павло утворив військову канцелярію зложену з отамана, двох представників від війська, прокурора і членів назначених з гори правительством, все військо ділилося на 20 полків. Та 1802 року повернено військове правительство, зложене з отамана, двох постійних членів і чотирьох асесорів.

Три перші були виборні, а опісля назначалися правительством, спершу з поміж козаків, а з 1885 року із армейських старшин. *Самоуправа заховалась тільки у нищих ступнів управи, серед курінів.*

Земля спершу була військовою власністю і коли старшини стали захватувати великі наділи землі проти рядових козаків, установлено 1842 року *нормальний розмір земельних наділів*. Рядовий козак мав право на 30 десятин землі, дворянин, коли він генерал по 1500 десятин землі, штаб-офі-

цер по 500 дес., старший офіцер по 200 дес. 1870 р. передано дворянські наділи власникам у насліддя—тим робом утворилася частинна земельна власність навіть військової землі, якою розпоряджає управа.

Зараз Кубанське військо, на яке переіменовано чорноморців 1860 р. займає землю майже 700 тисяч десятин.

Року 1894 населення виносило 702 з половиною тисяч і майже пів міліона *мигородних*, себто поселених там селян. Нищих ставичних шкіл було 145 мужських і 11 жіночих, а 19 обласних середніх заведень і військовий жіночий приют. Та за той час до війни усе це либонь у—двоє побільшало.

Тим родом через Кубанське військо переселене між Кавказькими горами Україна знов поширила свою територію і то землею що має першорядне значіння. Через кубанську область отворено Україні дорогу не тільки до Азовського, але и до Каспійського моря, яке лучить Україну з Туркестаном і Сибіром.

Тимчасом Задунайська Січ держалася під Турком до 1828 р. Там було їй дуже добре, тільки в душі їх відзивалися докори сумління, що приходитьсѣ їм нераз *брати брата бити*:

Ой наробили та славні запорожці та великого жалю:
Що не знали, кому поклониться, та которому царю.
Ой поклонилися турецькому, що під ним добре жити,
А за все добре, за одно не добре, що брат на брата бити!

Через те переходили малими гуртками запорожці знад Дунаю назад на Україну, або на Кубань. Все ж таки старі запорожці не давались на підмову російському правительству, яке через ген. Тучкова з города Ізмаїла закликало

їх вернутися. Тільки взяли верх жонаті запорожці, звані „райя“ і вибрали з селянами атаманом Йосипа Гладкого.

Турція готовилася до війни з Росією і Гладкий дістав дозвіл от Турків перегести Січ і райж з Сілістрії в Адріанопіль. Він забрав церкву Січову, увесь скарб, Клейноди і всі грамоти султана, сів з одnodумцями на байдаки і поплив в числі 500 чоловік до Ізмаїла. Там стрінув царя Миколу I, який шукав місця, куди з військом переплисти Дунай. Гладкий перевіз царя і перевів військо, знаючи всі плавні. За час війни брав участь в російськiм війську, а після неї пере елився на Азовське побережжя між Бердянськом та Маріуполем. В цей спосіб повстало так зване *Азовське військо*. Решта задунайських запорожців, що остали на Дунаї в числі 2000 остали там і досі живуть у Добруджі.

Азовське військо просиділо на своїм місці до 1860 р.р. Правительство хотіло переселити його на Кавказ, та на се не згодилися всі козаки. Щой—но як відкрилася *колонізація Закавказя*, завідующий нею гр. Евдогимов, їх розселювано силою по різних станицях Алайського округу і Закубанської області. Та царь Олександр II дозволив невдоволеним Азовцям переселитися цілими станицями на Кубань. Таким робом в 1864 році переселилося 339 родин на Кубаньщину, а як 11 жовтня 1865 знесено Азовське військо ще 23 родини перейшли на Кубань *нові оселі на Кубані*.

Колонізація Закубання велася досить мляво, через це уряд хотів виселювати силою Кубанських і Азовських козаків. Щойно як правительство дало волю охотникам, за чотири літа утворилося у верхній Кубані і Закубані 83 нових оселі козаків.

На тім кінчається історія перегону запорожців з місця на місце. *Запорожці*, як бачимо, перейшли ціле побережжя Чорного моря від Дунаю до Кавказу і дали основу українському населенню на тих землях. Їх мука і горе, якими їх навіщало російське правительство, одістилися на Росії в цей спосіб, що ті землі заселили Українці у великій більшості. Це стало основою великодержавного значіння України, яке здобуде вона своїм приступом до моря на цілім північнім побережжю. Таким чином „Москва дивилася в воду на свою уроду, сама себе звоювала тай собі на шкоду!“

7. Кубанська республіка на розпутті.

Ой прийшла та година,
Щоб козацька слава
Знову встала з домовини,
Де так довго спала.
Нехай знову степ широкий
Регоче та плаче,
Як в траві його високий
Козаки проскачуть,

Нехай лиман червоніє
Од вражої крові,
Нехай нова зачорніє
Могила в дуброві
Нехай скажут, що ми діти
Старої України,
Вмієм голови зложити
За Божі руїни!

Аж се вибухла світова війна 1914 року. Росія замагнена надіями на Галичину і Царгород дала запрягтися до воєнного воза Франції та Англії проти Германців. Хоч вони перемогли Германію, та Росія під ударами Германії затряслась, зломала обидві ноги і упала жертвою великої війни. Вибухла велика російська революція 1917 року і почувся крик великий від Білого до Чорного моря над тюрмою народів: Двері одмикайтесь, а люде прокидайтесь!

Україна як Фенікс піднялась зпід землі за свою правду і волю. Утворена нею „Центральна Рада“ скликає ці-

лий ряд з'їздів громадянських, військових, селянських і видає на основі голосу народу *чотири універсали*. Першим універсалом проголошено право України до автономії на основі Переяславського договору, четвертим універсалом стала проголошена *Україна Самостійною Народною Республікою* на основі права самовизначення українського народу. Оце третій раз утворилася українська держава і знов в один голос:

Заспівала Україна з кривавого поля
В своїй хаті своя правда і сила і воля!

За Україною *прокинулись і кубанці*. Війна захопила Кубанщину під отаманом Бабичем і Кубанському війську припала честь в'їхати першим до здобутого Львова, столиці Галицької України з українською піснею на устах. Зложили ж вони дань своєї крові на всіх фронтах боротьби за кращий лад світа—то й з вибухом революції мали право на свободу здобуту кістями і кровю.

Негаймо в розгарі російської революції у вересні 1917 склалась у кубанців *Краєва рада* з отаманом Бичем на чолі. Вона стояла за федерацію народів в межах російської держави, та вже тоді підіймалися голоси за самостійність кожного народу на своїй землі.

Тимчасом у революції в Росії взяли верх більшовики, вони здобували приступом демагогічними кличами город за городом, провінцію за провінцією. Прийшла хвиля більшовизму і на Кубань і утворили з *інгородців* *більшовицьке крило* в Краєвій Раді.

Але Кубанці не зложили зброю, *цілу весну воювали* вони проти більшовицького панування.

Члени краєвої ради і всі переможені більшовиками втікли на Дон. Саме тоді Німці на Дону організували *добровольчу армію*, давали на неї шість мільйонів і зброю,

щоби вона встала проти большевиків в Росії. Багацько Кубанців вступило до цієї армії, щоби рідний край одбивати.

Тимчасом Українські члени Краєвої Ради поїхали до Києва до гетьмана Скоропадського просити допомоги. Вони заявили охоту *прилучити Кубань до України*, як колись Запоріжжя належало до гетьманщини, маючи свою самоуправу. Слово святе!

Та гетьман не міг дати помочі, оглядаючись на німців, що стояли проти такої злуки, маючи на мислі об'єднати Україну на Криму, в Таврії, в Бессарабії та на Дону, щоб не була занадто велика і не скоро скинула їхню верховладу з себе. За той час Донці вигнали большевиків і завоювали Кубань. Нова Краєва Рада вибрала під їх натиском президентом Филімонова, хоч українець Бич мав більшість. Підкупством і шахрайством перемогли більшість для Москвина Филімонова кількома голосами. Проголошено було *Кубаньську Республіку у федерації з Росією*.

Тоді ген. Денікин став формувати за гроші Антанти нову армію добровольців на Дону и на Кубані. До його приступило 12.000 добровольців, а до неї прилучилися 100.000 Кубанського війська. Як вибухло повстання Петлюри, то в грудні серед низів Кубанської республіки з'явилася сильна *опозиція до федерації з Росією*, Денікин розстріляв Кубанського Українського посла українця Буржинського і став переслідувати українців.

Він в єдності з кубанцями очистив від большевиків Кубань і тоді ухвалила Краєва Рада *земельну реформу* з огляду на іногородців. Землю признано державною власністю, до якої право на наділ землею мають і козаки і іногородці. На цій основі має бути проведено переділ землі.

Зріст національної свідомости у Кубанців проявляється щораз сильніше. Вони заводять у себе українські школи, закладають „Просвіти“ і українське видавництво книжок „Ранок“.

Дістають вони скріплення від „Чорноморської Ради“ у Новоросійську, яку утворило селянське національне свідоме населення. Там виходить українська газета „Чорноморець“.

Так тепер перед Кубанцями виринає розхідна дорога, або з Україною одностайне стати, або під Денікином брат на брата воювати! Та щораз краще спізнають вони, що централіст генерал Денікин наварить їм гіркої на довгі роки. Підвів їх до себе пристати, та підвезе їм москаля як Московщина Україні. Сказано Москаль не свій брат — а вовка скільки не годуй, а він же в ліс дивитиметься!..

А на Україні уже не пропаде козацька слава! Отаман Петлюра взяв славою понад усіма, Галичане стали з Придніпрянцями одностайне большевиків проганяти! *Не вже браття Кубанці*, одної матері діти *встануть свій на свого!* Хиба ж доведеться знов нам дожити неї срамотної години, щоби пропала козацька слава порошиною із дула через те, що встане брат на брата!..

Стара казка про запорожців каже, що встануть вони і збудують Україну, як бризне кров за рідний край пролита із каміня. Хиба ж то не з нашого народу полилася кров за волю, за правду за рідний край коханий! Чотири літа проливав наш нарід кров за чужих панів, а перед війною відрікся сам себе і став як камінь твердий для України. Аж отсе він протирає очі, встає, зриває кайдани, кров свою вже не за ката проливає, а за волю України...

А Ви що, браття Кубанці? Хиба сидіти Вам згорнувши

руки, коли огонь підложено і ось ось пожежа схопиться на Україні проти польського та московського панства лукавого. Хто це ті запорожці, що встануть будувати Україну, як не Ви, кість од кости, кров із крові потомки Запорожської Січі?! Чи не краще Вам федерацію з Московщиною замінити на федерацію з Україною?! Чи Тьмоторокань як і Галич не належав колись до Києва?!

А ось *галичане* одностайно ухвалили на Національній Раді дня 3 січня 1919 р. злуку з наддніпрянською Україною і боролися на два фронти проти Польщі і Москви. Увесь світ не зміг їх змусити упасти на коліна і волили уступити з рідного краю, як покоритись Польщі, як не стало ім набоїв до битви.

І не питали вони своїх кермаників, чи дозволять чи не дозволять проти Польщі воювати, тільки всі одностайно закричали:

„Польща стане зі штиками, а ми з кулаками,
Щоби слава не пропала поміж козаками“!

І не дозволили землі своїй від пня одділити, пішли за Збруч, і встали одностайно за волю України з тою надією, що вона відбере їм утрачений рідний край коханий!

Хіба Ви, славні лицарі Кубанського війська, під шеломами взлеліяні, кінець копія годовані, під трубами повиті—*дасте себе засоромити* галичанам, що од вітру гнутьсь, як віковічні раби шістьсотлітньої лянцької неволі?!

Раби встали і очі розкрили,
І брат з братом обнялися....

А Ви що? Уже ж як Ви, Славне Кубанське військо, з Україною та з Галичанами візьметесь за руки, то нехай устоїть проти нас, хто хоче! Скорше воду в Дніпрі зупиниш,

чим нас, і нашу Україну, що підійметься як вода,—хоч
греблі гати, хоч мости мости, вода прорветься!...

Україна буде, мусить бути! І ми вірим, що під прапа-
ром великої України, побачимо і Кубань і Галичину, як
два її великі крила орлині. І заспіваєм всі небавом у
великій годині:

Від Кавказу по Сян лиш один буде лан,
Його власником нарід цілий —
Спільна праця і край—блисне воля і рай
України вінець золотий!

З М І С Т.

	стор.
1. Кубань і Україна	3
2. Запорозжя — серце України	6
3. У народі звада — ворогам відрада . .	9
4. Нова Січ — нова дорога	12
5. Перегін Запорожців над Чорним морем .	17
6. Кубанське військо	20
7. Кубанська Республіка на розпутті . .	24

(25 коп.) 0,87 (1986)

РЛ
4576 у

6734

Козаки й селяне!

Бережіть літературу, не знищуйте її, не допускайте, щоб вона попадала в крамниці загортати крам, а передавайте з хати до хати, з рук в руки. Уважно читайте й не забувайте, що кожна брошура і листок коштує добрі гроші. Народне Правительство хоче щоб ви знали, що робиться у нас на Україні та в цілм світі і вживає заходи, щоб не було села, яке не мало б часописів, а через те треба, щоб кожную книжку грамотний прочитав і пояснив неграмотним і прочитавши передав її до сусіда.

Високому вченому
Добродієві
Українська Народна Республіка.

Гадзикою О. Кулаковському

Василь Пачовський

Автор

КУБАНЬ і УКРАЇНА

ЦІНА 6 ГРИВЕНЬ.

1949 р.
Лит. см. уст. Виз.

Винниця на Поділлі 1919 р.

Видання Міністерства Преси й Пропаганди — Ч. 187.